

**RETNINGSLINJER FOR
UDARBEJDELSE OG ANVENDELSE AF
FORÆLDREKOMPETENCEUNDERSØGELSER**

KOLOFON

RETNINGSLINJER FOR UDARBEJDELSE OG ANVENDELSE AF FORÆLDREKOMPETENCEUNDERSØGELSER

Retningslinjerne er udarbejdet af en arbejdsgruppe bestående af følgende medlemmer:

Landssekretær Lene Jørgensen (FBU Forældrelandsforeningen)

Psykolog Tove Søgaard Kristiansen (udpeget af Kommunernes Landsforening)

Børnefamiliechef Joan Birgit Nielsen (udpeget af Socialchefforeningen)

Psykolog Vibeke Lunding-Gregersen (udpeget af Dansk Psykologforening)

Fuldmægtig Charlotte Tamm (Ankestyrelsen)

Specialkonsulent Neel Pryds (Familiestyrelsen)

Fuldmægtig Jens Ross (Familiestyrelsen)

Psykolog Rasmus Hechmann Hansen (Mødrehjælpen)

Psykolog Birgitte Helmstedt (udpeget af Socialministeriet)

Børn og ungeudvalgsformand Signe Goldmann (udpeget af Socialministeriet)

Metodekonsulent Ditte Ehrenreich (Servicestyrelsen)

Fuldmægtig Sofie Nørgaard-Nielsen (Socialministeriet)

Derudover har en række psykolog- og børnefaglige eksperter været inddraget ad hoc.

Af Socialministeriet

Juni 2011

Socialministeriet

Holmens Kanal 22

1060 København K

T: 33 92 93 00

INDHOLD

Indledning	5
Lovgrundlaget	6
Undersøgerens kvalifikationer	7
Årsager til iværksættelse af undersøgelsen	8
Bestillingen af undersøgelsen	10
Undersøgelsens opstart	12
Myndighedssagsbehandlerens rolle og ansvar	12
Undersøgerens rolle og ansvar	12
Opstartsmøde	13
Indholdet af undersøgelsen	14
Samtaler med forældrene.....	15
Samtaler med barnet	16
Observationer af forældre og barn.....	17
Gennemgang af relevante sagsakter.....	18
Yderligere information fra andre aktører.....	18
Gennemgang af erklæringen	19
Undersøgelser af kommende forældre	20
Erklæringen	21
Manglende medvirken	23
Undersøgerens habilitet og uvildighed	24
Undersøgerens tavshedspligt og underretningspligt	25
Klagemuligheder	26

FORÆLDREKOMPETENCEUNDERSØGELSER – KORT FORTALT

- Forældrekompetenceundersøgelser gennemføres med henblik på at afklare, hvad der er til barnets bedste
- Forældrekompetenceundersøgelser tager udgangspunkt i det konkrete barn og forældrenes muligheder for at tage vare på netop dette barn
- Forældrekompetenceundersøgelser bør kun gennemføres, hvor kommunen har behov for yderligere indsigt i, hvad der skal til for at bringe barnet ind i en god udvikling, og hvor en psykologisk undersøgelse er nødvendig for at belyse dette
- Forældrekompetenceundersøgelser bør gennemføres ved brug af flere metoder, herunder samtaler med forældrene, samtaler med barnet, observationer af samspillet mellem barn og forældre samt evt. relevante psykologiske tests
- Forældrekompetenceundersøgelser bør fokusere på såvel styrker som svagheder ved forældrenes relation til og samspil med barnet
- Forældrekompetenceundersøgelser skal ikke indeholde anbefalinger om konkrete foranstaltninger, men bør i stedet rumme konklusioner om barnets støtte- og udviklingsbehov sammenholdt med en vurdering af forældrenes muligheder for at varetage disse behov
- Undersøgelsen bør afsluttes med en grundig gennemgang med forældrene af erklæringen og af undersøgelsens vurderinger og konklusioner

FORÆLDREKOMPETENCEUNDERSØGELSER KAN:

- Beskrive forældrenes personlighedsmæssige ressourcer og vanskeligheder samt vurdere deres tilknytningsmønstre og forældrefunktion
- Forklare mulige årsager til afvigende eller problematisk adfærd hos forældre og beskrive deres udviklingspotentiale
- Identificere psykologiske og miljømæssige forhold, der kan have positiv eller negativ indflydelse på forældrenes evner til at imødekomme barnets behov
- Beskrive barnets funktionsniveau og udviklingsbehov
- Beskrive tilknytningen mellem barn og forældre
- Give en samlet vurdering af barnets behov og forældrenes muligheder for at imødekomme disse

INDLEDNING

Disse retningslinjer kan benyttes til de forældrekompetenceundersøgelser, der anvendes i sager om særlig støtte til børn, unge og deres familier. Undersøgelserne kendes under mange navne, herunder fx *forældreevneundersøgelser* eller *forældreomsorgsundersøgelser*, men i disse retningslinjer anvendes betegnelsen *forældrekompetenceundersøgelser*.

Begrebet forældrekompetenceundersøgelse findes ikke som selvstændigt begreb i serviceloven. Socialministeriet regulerer ikke i lovgivningen, hvornår og hvordan denne type undersøgelser skal gennemføres. Disse retningslinjer er derfor ikke bindende, og kommunerne er ikke forpligtet til at følge dem. Retningslinjerne kan i stedet medvirke til at inspirere og ensarte kommunernes praksis på området.

Retningslinjerne indledes med en kort gennemgang af lovgrundlaget for forældrekompetenceundersøgelser. Dernæst følger anbefalinger om, hvilke kvalifikationer der bør findes hos de fagpersoner, der gennemfører undersøgelserne. Retningslinjerne indeholder derudover en generel beskrivelse af baggrunden for og indholdet af forældrekompetenceundersøgelser. Sidst i retningslinjerne er en række mere formelle krav og procedurer gennemgået, herunder forældrenes klagemuligheder.

LOVGRUNDLAGET

Serviceovens formålsbestemmelse (§ 46) beskriver formålet med tilrettelæggelsen af indsatsen for de børn og unge, der har et særligt behov for støtte. Støtten skal skabe de bedst mulige opvækstvilkår for udsatte børn og unge, så de kan opnå de samme muligheder for at udvikle sig og trives som deres jævnaldrende. Endvidere anviser bestemmelsen en række forhold, der skal lægges vægt på, når støtten tildeles. Det angives, at støtten skal ydes tidligt og sammenhængende, og at den skal udformes på baggrund af en konkret vurdering af det enkelte barns eller den enkelte unges og familiens forhold. Støtten skal ydes ud fra barnets bedste, og der skal lægges vægt på en god, stabil voksenkontakt og kontinuitet i opvæksten. Det er endvidere udgangspunktet, at barnets eller den unges vanskeligheder så vidt muligt skal løses i samarbejde med familien og med dennes medvirken.

Serviceovens formålsbestemmelse

En forældrekompetenceundersøgelse skal tage afsæt i denne formålsbestemmelse, således at barnets bedste altid er i centrum, og således at undersøgelsen altid tager udgangspunkt i barnets behov for støtte for at kunne udvikle sig og trives.

Forældrekompetenceundersøgelser gennemføres som oftest som en del af den børnefaglige undersøgelse efter serviceovens § 50, der har til formål at afdække ressourcer og vanskeligheder hos barnet og familien. For at sikre det bedst mulige udbytte af undersøgelsen og et godt grundlag for de fremtidige samarbejdsrelationer mellem familien og kommunen, skal udgangspunktet for forældrekompetenceundersøgelsen altid være, at kommunen aktivt skal søge at opnå dialog og samarbejde med forældrene om undersøgelsen. Kommunen skal således altid søge at opnå forældrenes accept af undersøgelsen, selvom der ikke er tale om et formelt samtykkekrav.

De generelle krav til den børnefaglige undersøgelse gælder

Den børnefaglige undersøgelse efter serviceovens § 50 skal altid gennemføres så skånsomt som muligt, og den må ikke være mere omfattende, end formålet tilsiger. Dette gælder således også for forældrekompetenceundersøgelsen. Det betyder blandt andet, at kommunen skal sørge for, at forældrene og barnet eller den unge er informeret om undersøgelsens formål, indhold og forløb, således at unødigt utrykthed omkring undersøgelsesforløbet undgås.

Hvis der er tale om sager, hvor barnet ikke er født, gennemføres forældrekompetenceundersøgelsen med hjemmel i serviceovens § 50, stk. 8. Ifølge denne kan kommunen undersøge de kommende forældres forhold nærmere, hvis det må antages, at barnet umiddelbart efter fødslen vil have behov for særlig støtte.

Undersøgelser af kommende forældre

UNDERSØGERENS KVALIFIKATIONER

Der skal generelt stilles store krav til kvaliteten af forældrekompetenceundersøgelser, da undersøgelserne ofte gennemføres i yderst følsomme sager. Det er ligeledes sager, der ofte har stor indflydelse på de involveredes liv, og forældrekompetenceundersøgelsers konklusioner tillægges typisk stor vægt, når de indgår i sagens oplysningsgrundlag.

Undersøgelserne benyttes ofte i forbindelse med afgørelser, som indeholder et fremtidsorienteret perspektiv i forhold til, hvad der er bedst for barnet. Undersøgelserne bør derfor gennemføres af fagpersoner, der har et solidt kendskab til familiedynamik, udviklingspsykologi, tilknytningsteori og psykopatologi, og som kan sikre et fokus på afdækning og afprøvning af forældrenes ressourcer og udviklingspotentiale. Undersøgelserne bør desuden foretages af fagpersoner med betydelig undersøgelseserfaring.

Det anbefales derudover, at de ansvarlige for tilrettelæggelsen og gennemførelsen af forældrekompetenceundersøgelser er psykologer, der er autoriserede af Psykolognævnet under Socialministeriet. Ud over at sikre de faglige kvalifikationer hos undersøgeren bevirker autorisationen, at forældrene får mulighed for at klage over den ansvarlige psykolog til Psykolognævnet.

Undersøgelserne bør gennemføres af autoriserede psykologer

Pga. sagernes kompleksitet og indgribende karakter kan det være hensigtsmæssigt, at forældrekompetenceundersøgelserne gennemføres af et team på to fagpersoner. Hvis undersøgelsen gennemføres af en enkelt fagperson, vil det endvidere ofte være hensigtsmæssigt, at vedkommende modtager supervision eller anden sparring i forbindelse med undersøgelsen, idet der er tale om sager af så følsom og potentielt indgribende en karakter, at de ikke bør overlades til en enkelt undersøger.

Undersøgelserne kan gennemføres af et team

Hvis undersøgelserne udarbejdes af to fagpersoner i samarbejde, kan teamet fx bestå af en psykolog og en erfaren familiebehandler, der i fællesskab gennemfører dele af undersøgelsen. Det er dog afgørende, at den primære ansvarlige for undersøgelsens faglige indhold er en autoriseret psykolog, jf. ovenfor. Det vil som hovedregel ikke være formålstjenligt, at undersøgelsens enkeltdele fordeles mellem flere personer, således at psykologen for eksempel varetager samtaler og testning, mens familiebehandleren foretager samspilsobservationer.

Derudover bør de fagpersoner, der gennemfører forældrekompetenceundersøgelser, have en grundlæggende viden om de retlige og administrative forhold på det sociale område, herunder kendskab til gældende praksis i behandlingen af sager om anbringelse med og uden samtykke, afgørelser om hjemgivelse, samvær, adoption uden samtykke, mm.

Undersøgerens kendskab til retlige og administrative forhold

ÅRSAGER TIL IVÆRKSÆTTELSE AF UNDERSØGELSEN

En forældrekompetenceundersøgelse kan være påkrævet, når der skal tages stilling til iværksættelse af foranstaltninger i en sag, som vurderes at være utilstrækkeligt belyst. Typisk vil der være tale om, at barnets særlige behov og forældrenes evne til at imødekomme dem og/eller relationen og tilknytningen mellem barn og forældre er mangelfuldt beskrevet eller slet ikke undersøgt.

Der kan være en lang række konkrete årsager til, at man ønsker at foretage en forældrekompetenceundersøgelse, herunder fx når kommunen

- skal træffe valg af foranstaltning overfor et udsat barn eller en udsat ung efter serviceloven
- er i tvivl om anbringelsesgrundlaget i en sag
- skal træffe afgørelse om hjemgivelse
- skal træffe afgørelse om samvær
- overvejer at rejse en sag om adoption uden samtykke

Ovenstående liste er ikke udtømmende, og det vil altid bero på en konkret vurdering, om det vil være nødvendigt og hensigtsmæssigt at igangsætte en forældrekompetenceundersøgelse. Det bør dog være udgangspunktet, at den socialfaglige del af den børnefaglige undersøgelse efter servicelovens § 50 som oftest vil være tilstrækkelig som oplysningsgrundlag, og at der skal vægtige grunde til at iværksætte en forældrekompetenceundersøgelse.

Forældrekompetenceundersøgelsen bør derfor kun gennemføres i de tilfælde, hvor den kan forventes at tilvejebringe væsentlig eller ny information om forældrenes kompetencer, og hvor denne information kræver en psykologfaglig undersøgelse. Eksempelvis kan det være usikkert, om en forældrekompetenceundersøgelse er relevant, hvis der har været iværksat en række foranstaltninger, og hvor der foreligger udførlige vurderinger af familien fra fx familieinstitutioner, familiebehandlere, hjemme-hos'ere, el.lign. Ligeledes kan der foreligge tidligere forældrekompetenceundersøgelser eller andre psykologiske undersøgelser af barn og/eller forældre, der indeholder konklusioner, som ikke giver anledning til at antage, at der skulle være sket væsentlige ændringer, der berettiger endnu en undersøgelse. Eksempelvis vil en (komende) familieforøgelse ikke i sig selv være nok til at igangsætte endnu en undersøgelse.

Eksempler på årsager til at igangsætte undersøgelsen

Tilvejebringelse af væsentlig eller ny information

¹ Vedrørende sager om adoption uden samtykke henvises endvidere til Familiestyrelsens Vejledning nr. 9769 af 30. september 2009 om frigivelse af børn til national adoption.

En forældrekompetenceundersøgelse bør derudover ikke have til formål udelukkende at bekræfte eller "blåstemple" kommunens eget oplysningsgrundlag. En forældrekompetenceundersøgelse skal heller ikke iværksættes med et bestemt formål for øje, fx et ønske om fremskaffelse af oplysninger med det formål at kunne iværksætte en anbringelse uden for hjemmet uden samtykke.

BESTILLINGEN AF UNDERSØGELSEN

Hvis kommunen beslutter, at (dele af) en families forhold skal belyses ved en forældrekompetenceundersøgelse, skal der udarbejdes en bestilling indeholdende en præciseret opgavebeskrivelse, som danner grundlag for undersøgelsen. Bestillingen udarbejdes på baggrund af sagens omstændigheder og ud fra de oplysninger, som allerede foreligger. Iværksættelse af foranstaltninger efter serviceloven til børn og unge med særlige behov sker altid ud fra en konkret og individuel vurdering af barnets behov, og de forhold der vil være relevante at få afdækket i en forældrekompetenceundersøgelse vil dermed også være forskellige. Bestillingen skal derfor også være målrettet i forhold til behovet i den konkrete sag, og der skal være særligt fokus på det konkrete barn, som sagen omhandler.

I bestillingen skal det derfor beskrives så præcist som muligt, hvilke forhold undersøgelsen skal belyse. Myndighedssagsbehandleren skal som bestiller beskrive, hvilke problemstillinger der er i sagen, og som ønskes nærmere belyst i forældrekompetenceundersøgelsen. Det er vigtigt, at bestillingen er præcis, og at det fremstår klart, hvorfor undersøgelsen iværksættes, og hvad der skal belyses i den.

Kommunen skal også sikre sig, at undersøgelsen gennemføres så skånsomt som muligt, og at den ikke er mere omfattende end formålet tilsiger, jf. servicelovens § 50. Herunder er det vigtigt, at myndighedssagsbehandleren præciserer, at forældrekompetenceundersøgelsen ønskes gennemført, idet man har vurderet, at de foreliggende oplysninger i sagen på de ønskede områder er utilstrækkelige.

Bestillingen bør udformes som en skriftlig opgavebeskrivelse, der tjener to formål. For det første har opgavebeskrivelsen til formål at præcisere opgaven overfor undersøgeren, så undersøgelsen kan tilrettelægges så hensigtsmæssigt som muligt. For det andet sikrer præciseringen af bestillingen ved en skriftlig opgavebeskrivelse, at forældrene bliver klar over, hvad undersøgelsen går ud på, og hvad den skal bruges til. Bestillingen bør således forelægges forældrene, der derefter så vidt muligt indvilger i at samarbejde med kommunen om undersøgelsen.

Der udarbejdes en skriftlig opgavebeskrivelse

I punktform kan der opstilles følgende krav til opgavebeskrivelsen:

Opgavebeskrivelsens indhold

- Myndighedssagsbehandleren skal formulere et klart formål med undersøgelsen
- Myndighedssagsbehandleren skal angive baggrunden for undersøgelsen, dvs. hvad der har givet anledning til at igangsætte undersøgelsen
- Myndighedssagsbehandleren skal præcisere, hvad der ønskes nærmere undersøgt i undersøgelsen.

- Myndighedssagsbehandleren skal præcisere, hvilken hjælp familien tidligere har modtaget og med hvilken effekt.
- Myndighedssagsbehandleren skal angive undersøgelsens ønskede tidsmæssige ramme (typisk 2-4 måneder, dog afhængig af sagens konkrete omstændigheder)
- Myndighedssagsbehandleren skal angive, hvilke sagsakter der sendes til undersøgeren

En forældrekompetenceundersøgelse bør ikke igangsættes, før der er sikkerhed for, at myndighedssagsbehandleren og undersøgeren har en fælles forståelse af undersøgelsen, og undersøgeren har vurderet, at gennemførelsen af forældrekompetenceundersøgelsen er hensigtsmæssigt og relevant såvel som fagligt og etisk forsvarligt.

UNDERSØGELSENS OPSTART

En god opstart på en forældrekompetenceundersøgelse vil ofte være afgørende for det videre forløb. Det skal derfor tilstræbes, at forældrene har tillid til undersøgeren, og at undersøgelsen iværksættes på en sådan måde, at forældrene føler sig orienteret, hørt og inddraget i så vidt omfang, som de konkrete forhold muliggør.

Derudover er det meget væsentligt, at de forskellige parter roller og ansvar bliver tydeligt for forældrene, inden det egentlige undersøgelsesarbejde igangsættes.

MYNDIGHEDSSAGSBEHANDLERENS ROLLE OG ANSVAR

Inden undersøgelsen sættes i gang bør myndighedssagsbehandleren sørge for at orientere forældrene om årsagen til, at det er fundet nødvendigt at foretage en forældrekompetenceundersøgelse i den konkrete sag. Myndighedssagsbehandleren bør i denne sammenhæng understrege, at der under undersøgelsen er en klar adskillelse mellem undersøgelsen og sagsbehandlingen i øvrigt (se kapitlet om undersøgerens habilitet og uvildighed). Ligeledes bør det understreges overfor forældrene, at ansvaret for eventuelle afgørelser truffet med baggrund i et oplysningsgrundlag, hvor en forældrekompetenceundersøgelse indgår, alene ligger hos myndighedssagsbehandleren.

Myndighedssagsbehandleren bør samtidig vejlede om, hvordan disse undersøgelser typisk tillægges vægt, samt om, hvilke konsekvenser det kan have, hvis forældrene eller barnet ikke medvirker.

Har barnet den nødvendige alder og modenhed, bør myndighedssagsbehandleren derudover sikre, at barnet er orienteret om undersøgelsens indhold, formål og forløb. Hvis undersøgelsen har hjemmel i servicelovens § 50, bør den unge over 15 år så vidt muligt være indforstået med at deltage i undersøgelsen.

UNDERSØGERENS ROLLE OG ANSVAR

Ved undersøgelsens opstart modtager undersøgeren bestillingen samt de relevante sagsakter. Undersøgeren udformer på den baggrund en skitse til, hvordan forældrekompetenceundersøgelsen vil være tilrettelagt, og denne præsenteres for familien, evt. på opstartsmødet med sagsbehandleren og forældre, jf. nedenfor. Skitsen beskriver forløbet af undersøgelsen samt tidsperspektivet for den, herunder antal møder/samtaler, aktiviteter med familien, etc.

Det er den fagperson, der foretager undersøgelsen, der beslutter, hvilke metoder der skal benyttes i forbindelse med undersøgelsen, og som tilrettelægger den konkrete undersøgelse under hensyntagen til fx den tidsmæssige ramme, der er fastsat i bestillingen.

Undersøgeren tilrettelægger den konkrete undersøgelse

Undersøgeren bør i opstartsfasen forklare de formelle rammer for undersøgelsen, herunder særligt at der ikke er tale om et fortroligt behandlingsforløb under tavshedspligt, men om en specialistundersøgelse, der vil munde ud i en erklæring, som vil blive gennemgået grundigt med forældrene, inden den sendes til sagsbehandleren. Undersøgeren bør derudover i opstartsfasen understrege den klare adskillelse mellem undersøgelse og sagsbehandling. Endelig skal undersøgeren klart tilkendegive, at undersøgelsen samt den erklæring, der udformes afslutningsvis, afgives ud fra det faglige og etiske ansvar, som den pågældende arbejder under.

OPSTARTSMØDE

Der bør afholdes et opstartsmøde, hvor myndighedssagsbehandleren, undersøgeren samt forældrene deltager. Medmindre helt særlige forhold gør sig gældende, bør barnet ikke deltage på mødet.

Formålet med mødet er at få klargjort de forskellige involveredes roller, ansvar og forventninger. På opstartsmødet bør myndighedssagsbehandleren præsentere de problemstillinger, der ønskes undersøgt, ligesom det bør fremgå klart, at det er sagsbehandleren, der har ansvaret dels for igangsættelsen af undersøgelsen og dels for de afgørelser, der evt. skal træffes på baggrund af undersøgelsen senere hen. Sagsbehandleren bør her gentage en del af det, som vedkommende allerede har orienteret forældrene om tidligere (jf. afsnittet ovenfor om myndighedssagsbehandlerens rolle ved undersøgelsens opstart). Gentagelsen skal sikre, at forældre og undersøger har fået beskrevet det samme udgangspunkt for undersøgelsen, og derfor begge kan referere til dette, hvis der skulle opstå tvivlsspørgsmål, fx om konsekvenserne af forældrenes eventuelle manglende medvirken.

Tydeliggørelse af roller og ansvar

INDHOLDET AF UNDERSØGELSEN

I forældrekompetenceundersøgelsen skal der altid foretages en konkret og individuel vurdering af familiens situation, og forældrenes ressourcer og vanskeligheder skal altid ses i forhold til barnets behov. Nogle børn har fx behov for meget tydelige omsorgspersoner og en meget struktureret hverdag, mens andre børn godt kan trives med og udvikle sig under mere uforudsigelige rammer. Barnets alder vil typisk også have stor betydning for, hvad der skal lægges vægt på.

Forældrekompetenceundersøgelsens indhold og konklusioner bør derfor altid tage udgangspunkt i, om forældrene er i stand til imødekomme *det konkrete barns* basale og udviklingsmæssige behov. Undersøgelsen består derfor både af en vurdering af barnets behov og af en vurdering af de ressourcer og vanskeligheder hos forældrene, der har betydning for deres muligheder for at imødekomme barnets behov. Undersøgelsen bør derfor indeholde en vurdering af forældrenes udviklingspotentiale, dvs. indeholde overvejelser om, hvorvidt forældrene i relevant omfang vil og kan ændre deres samspil med barnet, arbejde med deres egen livssituation, psykiske vanskeligheder, el.lign., inden for en for barnet relevant tidshorisont. Ligeledes skal barnets potentiale for at udvikle andre mestringsstrategier, evt. med relevant støtte eller behandling, vurderes.

En forældrekompetenceundersøgelse bør som udgangspunkt altid indeholde:

- 1) Samtaler med forældrene (og evt. samleverer)
- 2) Samtaler med barnet (dog afhængig af barnets alder og modenhed)
- 3) Observationer af samspillet mellem barn og forældre
- 4) En gennemgang af relevante sagsakter
- 5) Yderligere information om barnet eller forældrene fra relevante aktører
- 6) En gennemgang af undersøgelsens resultater med forældrene

Som supplement kan en eller flere af følgende være relevante efter en konkret vurdering og særskilt aftale:

- Psykologisk testning af forældrene (kognitive tests eller personlighedstests)
- Psykologisk testning af barnet (kognitive tests eller personlighedstests)
- Observationer af barnet i daginstitution, skole el.lign.

Vurdering af barnets behov og forældrenes muligheder for at imødekomme disse

Krav til undersøgelsens indhold

² Hvis barnets alder og modenhed taler for det, kan observationer af barnet i visse tilfælde supplere eller erstatte samtalerne med barnet.

I det følgende præsenteres en række temaer under hvert af de ovenstående punkter, som kan være relevante at inddrage i en forældrekompetenceundersøgelse. En del af temaerne vil være de samme i de forskellige dele af undersøgelsen. Der er ikke tale om en udtømmende liste, og det vil altid afhænge af en konkret og individuel vurdering, hvilke af dem der er relevante i den enkelte undersøgelse, og hvordan de forskellige elementer vil skulle vægtes. Nogle undersøgelser vil således skulle indeholde kliniske vurderinger af barnet og dets udviklingsbehov, mens andre undersøgelser omhandler sager, hvor barnet er velbeskrevet, men hvor fx en personlighedsundersøgelse af forældrene er påkrævet.

SAMTALER MED FORÆLDRENE

Gennem samtaler med forældrene skal der tilvejebringes oplysninger om forældrenes personlige og sociale forhold. Der bør som udgangspunkt både tales med forældrene individuelt og sammen, hvis der er tale om samlevende forældre.

Det vil som før nævnt bero på en konkret vurdering, hvad der vil være relevant at belyse, men iværksættelsen af forældrekompetenceundersøgelsen kan fx være begrundet i tvivl om forældrenes intellektuelle eller personlighedsmæssige ressourcer, herunder deres

- tilknytningsmønstre
- fleksibilitet og rummelighed
- psykiske og sociale stabilitet samt impuls kontrol
- evne til behovsudskydelse
- evne til empati
- evne til mentalisering, herunder forståelse for og refleksion over barnet som selvstændigt væsen

Ovenstående liste er ikke udtømmende, men et eller flere af disse temaer vil ofte være relevant at afdække via samtaler med forældrene, der efterfølgende suppleres med observationer af samspillet mellem forældre og barn.

Samtalerne skal dels give undersøgeren en række faktuelle oplysninger og dels give mulighed for at vurdere, om forældrene har en relevant fornemmelse for barnets almene og udviklingsmæssige behov. Under samtalerne bør undersøgeren typisk også vurdere, om der er psykologisk eller evt. psykiatrisk påfaldende forhold, som er relevante for sagen i henhold til den givne bestilling.

Følgende forhold kan være relevante at belyse gennem samtaler med forældrene:

Relevante forhold at belyse under samtaler med forældrene

- Forældrenes egen baggrund og barndom, herunder med særlig fokus på forældrenes tilknytningshistorie, samt hvad denne betyder for forældrenes nuværende situation generelt og forældreskabet specifikt
- Familiens udviklingshistorie, herunder fokus på forældrenes parforhold og barnets udviklingshistorie
- Forældrenes evne til at beskrive barnets udvikling og udviklingshistorie
- Forældrenes evne til at udvise indlevelse i og forståelse for barnet og dets behov, herunder at beskrive barnets temperament, særpræg og typiske adfærd
- Forældrenes evne til at se sig selv som ansvarlige myndigheds personer overfor barnet
- Forældrenes psykiske og sociale stabilitet samt konfliktniveauet i hjemmet
- Forældrenes evne og villighed til forandring og deres parathed til at modtage evt. støtte
- Forældrenes eventuelle misbrugsproblematikker

Samtalerne med forældrene indgår i den samlede vurdering af forældrenes ressourcer, problemer og evt. udviklingspotentiale i forhold til at imødekomme det konkrete barns almene og særlige behov.

SAMTALER MED BARNET

Samtalerne med barnet omhandler barnets trivsel og udvikling. Under samtalerne med barnet skal barnets personlighedsmæssige, sociale og kognitive udviklingsniveau belyses med henblik på at foretage en vurdering af barnets udviklingsbehov, styrkeområder og vanskeligheder. Undersøgeren vil således ofte skulle vurdere, om barnet følelsesmæssigt, sprogligt, socialt, etc. er alderssvarende. Det kan tillige i nogle tilfælde være relevant at undersøge, om barnet har eventuelle udviklingsforstyrrelser.

Samtalerne med barnet skal dels belyse barnets oplevelse af sig selv, og dels også bruges til at tilvejebringe information om det relationelle miljø i hjemmet, hvorunder følgende kan indgå:

Relevante forhold at belyse under samtaler med barnet

- Barnets tilknytning til forældrene og til evt. samlevere
- Barnets påvirkning af forældrenes psykiske og sociale stabilitet
- Barnets påvirkning af forældrenes indbyrdes (par)forhold og forhold til evt. samlevere samt barnets forhold til evt. samlevere.

Inden såvel som *under* den første samtale med barnet skal barnet forklares, hvad formålet med undersøgelsen og samtalerne er. Det er vigtigt, at undersøgeren etablerer en god og respektfuld kontakt til barnet. Undersøgeren bør blandt andet anerkende barnet for dets samarbejde og udvise stor forståelse for, at barnet og familien befinder sig i en svær situation. Undersøgeren bør desuden understrege sin uvildige rolle over for barnet og tydeliggøre, at afgørelsen og ansvaret for forløbet efter undersøgelsen ligger hos sagsbehandleren.

Samtalerne med barnet skal som udgangspunkt altid finde sted, uden at forældrene deltager. Det er op til undersøgeren at vurdere, hvor det vil være mest hensigtsmæssigt at gennemføre samtalerne, og det er undersøgerens ansvar, at undersøgelsen foregår i en tryk atmosfære.

Samtaler med barnet bør foregå uden forældrenes tilstedeværelse

Hvis der er flere børn i familien, vil det ofte være hensigtsmæssigt at tale med børnene sammen som supplement til de individuelle samtaler.

OBSERVATIONER AF FORÆLDRE OG BARN

Under observationerne er relationen mellem barn og forældre i fokus. Undersøgeren skal her observere, hvordan forældrene møder barnet, og på den baggrund vurdere forældrenes muligheder for at forstå og tilgodese barnets almene såvel som udviklingsmæssige behov.

Det vil som oftest være relevant at lave flere observationer, dog gerne med et kort tidsrum imellem. Observationernes konkrete udformning og forløb tilrettelægges ud fra den givne bestilling og ud fra undersøgerens vurdering af den enkelte sag. Undersøgeren kan efter behov forholde sig neutralt og diskret observerende til barn og forældres samspil eller aktivt igangsætte lege eller mere strukturerede eller regelbundne aktiviteter. Undersøgeren bør vælge en tilgang, der ikke skaber unødigt utryghed og usikkerhed hos forældrene og barnet.

Det kan i nogle tilfælde også være hensigtsmæssigt, at undersøgeren under observationerne giver forældrene råd og vejledning til, hvordan de kan forholde sig i forskellige situationer med barnet. Undersøgeren kan på den baggrund observere, hvordan forældrene modtager og anvender de anbefalinger, som undersøgeren har givet forældrene. Vejledningen gives således med det formål at vurdere familiens evne til at gøre brug af den.

Det bør tydeligt fremgå af den erklæring, undersøgeren udfærdiger, hvordan undersøgeren har ageret og forholdt sig under observationerne.

Forhold der kan være relevante at observere:

- Barnets tilknytning og relation til forældrene, herunder barnets tryghed ved forældrene, og om der er en sund adskillelse mellem barn og forældre
- Barnets evne til at markere egne behov i samspillet
- Forældrenes forudsigelighed og evne til at tage ansvar for samspillet med barnet
- Forældrenes evne til at regulere egen affekt og udsætte behov
- Forældrenes evne til at se barnet som et selvstændigt menneske med særskilte behov
- Forældrenes evne til at aflæse og besvare barnets signaler relevant og adækvat
- Forældrenes tydelighed, styring og ledelse i forældreskabet samt relevant grænsesætning overfor barnet
- Overensstemmelsen mellem forældrenes oplevelser af sig selv, som det kommer til udtryk under samtalerne og deres forældreskab som observeret i samspillet med barnet.

Relevante forhold at belyse under observationerne

Undersøgerens analyse af observationerne kan med fordel gennemgås med forældrene, inden den skrives i erklæringen, så undersøgeren kan få indsigt i forældrenes oplevelse og forståelse af samspillet samt forældrenes opfattelse af konteksten omkring observationssituationen.

GENNEMGANG AF RELEVANTE SAGSAKTER

Gennemgangen af de relevante sagsakter er en væsentlig del af forældrekompetenceundersøgelsen, idet den medvirker til at sikre, at undersøgeren kan foretage en vurdering af barnets og forældrenes forhold, uden at der alene bliver tale om et øjebliksbillede af familiens situation. Forældrekompetenceundersøgelser bør derfor som udgangspunkt ikke gennemføres uden undersøgerens kendskab til de relevante sagsakter.

Under gennemgangen af de relevante sagsakter er det væsentligt, at undersøgeren i relevant omfang inddrager alle situationer og forhold beskrevet i akterne, der understøtter såvel som modsiger undersøgerens egne (foreløbige) vurderinger af forældrene og barnet.

YDERLIGERE INFORMATION FRA ANDRE AKTØRER

Med samtykke fra forældremyndighedsindehaverne kan undersøgeren via myndighedssagsbehandleren indhente yderligere information om barnet og/eller forældrene, som kan bidrage med relevante oplysninger, f.eks. daginstitution, skole, sundhedspleje, læge, el.lign.

Det er vigtigt at pointere, at undersøgeren ikke kan fraskrive sig sit faglige ansvar med henvisning til indhentede oplysninger. Den primære informationskilde vil til enhver tid være undersøgerens egen observation og vurdering.

GENNEMGANG AF ERKLÆRINGEN

Som sidste led i undersøgelsen skal undersøgeren foretage en grundig gennemgang med forældrene af erklæringen, inden undersøgeren sender den til Myndighedssagsbehandleren. Under gennemgangen skal undersøgeren informere familien om det billede, som undersøgeren har dannet sig af barnet, familien og deres indbyrdes relationer. Derudover skal undersøgeren orientere forældrene om den vurdering, som undersøgeren har foretaget af barnets behov og forældrenes muligheder for at imødekomme disse behov.

**Undersøgeren
informerer forældrene
om sin vurdering af
barnet og familien**

Der skal afsættes god tid til gennemgangen, og undersøgeren bør forholde sig lyttende og forstående over for forældrene under og efter gennemgangen. Det bør tilstræbes, at der skabes en dialog med forældrene, som afspejler sagens alvor, og hvor billedet af barnet og familien bliver tydeligt og evt. genkendeligt, uden at det nødvendigvis medfører enighed om den endelige konklusion.

Inden gennemgangen skal det tydeliggøres over for forældrene, at undersøgelsen nu anses for endeligt afsluttet, og at det i forbindelse med gennemgangen kun er faktuelle fejl og graverende misforståelser, der kan rettes. Hvis forældrene ønsker det, kan deres kommentarer til erklæringen evt. vedlægges.

UNDERSØGELSER AF KOMMENDE FORÆLDRE

I de tilfælde, hvor kommunen ønsker gennemført en forældrekompetenceundersøgelse på grund af bekymring for et barn, der endnu ikke er født, gælder der i sagens natur det særlige forhold, at det er svært at vurdere det konkrete barns eventuelle behov for særlig støtte og forældrenes evne til at imødekomme disse specifikke behov.

I disse tilfælde kan det dog stadig være relevant og muligt at gennemføre en forældrekompetenceundersøgelse. En række af de tidligere nævnte forhold hos forældrene kan benyttes til at vurdere, om de kommende forældre kan antages at besidde en række mere overordnede egenskaber i forhold til at varetage omsorgen for et barn.

Der kan fx lægges vægt på de kommende forældres

- Erfaringer med tilknytning, både under opvæksten og i ungdoms- og voksenlivet.
- Flexibilitet og rummelighed
- Psykiske og sociale stabilitet samt impuls kontrol
- Evne til behovsudskydelse
- Evne til mentalisering

Relevante forhold at belyse hos kommende forældre

Følgende forhold kan i den forbindelse være relevante at belyse gennem samtaler med de vordende forældre:

- Forældrenes egen baggrund og tilknytningshistorie
- Forældrenes parforhold, herunder konfliktniveauet i hjemmet
- Forældrenes evne og villighed til forandring og parathed til at modtage evt. støtte

Myndighedssagsbehandler og undersøger bør dog være opmærksomme på, at forældrekompetenceundersøgelsen ikke kan sige noget om forældrenes muligheder og vanskeligheder i forhold til at imødekomme det konkrete barns eventuelle særlige behov. Børn har forskellige behov, og selv relativt "gode" forældre kan have svært ved at varetage omsorgen for fx meget behandlingskrævende børn. De konklusioner, som undersøgeren drager af undersøgelsen, bør tage højde for dette forhold.

ERKLÆRINGEN

Den erklæring, som undersøgeren udfærdiger til myndighedssagsbehand-
leren, bør dels beskrive de formelle rammer for undersøgelsen, dels det
materielle grundlag for undersøgerens vurdering. Derudover bør
erklæringen indeholde en sammenfattende vurdering til brug for
kommunens videre behandling af sagen.

I den endelige erklæring er det vigtigt, at undersøgeren grundigt
beskriver sine observationer, overvejelser og vurderinger. Erklæringen
bør så vidt muligt være skrevet i et sprog, der er forståeligt for ikke-
fagpersoner. Herunder er det afgørende, at forældrene som udgangs-
punkt selv skal kunne læse og forstå hovedparten af erklæringen og
hele sammenfatningen af den. Derfor bør fagudtryk og komplicerede
teoretiske fremstillinger undgås.

**Erklæringen bør
skrives i et letforståe-
ligt sprog**

Det er vigtigt, at der er tale om neutrale iagttagelser og beskrivelser samt
psykologfaglige vurderinger, som er klart funderet i undersøgerens
samtaler og observationer. Undersøgeren bør begrunde den valgte
tilrettelæggelse af undersøgelsen samt de valgte metoder, herunder fx
brugen af tests. Undersøgeren bør desuden tydeligt adskille iagttagelser
og beskrivelser fra vurderinger. Derudover er det vigtigt, at undersøgeren
klart tilkendegiver, hvis de forskellige delelementer af undersøgelsen
giver anledning til forskellige eller tvetydige konklusioner.

I udfærdigelsen af erklæringen skal der lægges stor vægt på, at der er en
klar og logisk sammenhæng mellem undersøgelsens vurderinger og de
konklusioner, der drages på baggrund af dem. Undersøgeren bør fx ikke
inddrage nye forhold i konklusionen/sammenfatningen, som ikke er
beskrevet tidligere, ligesom undersøgerens konkluderende vurdering skal
stå i et passende forhold til de oplysninger og iagttagelser, som under-
søgeren foretager sin vurdering ud fra. Erklæringen bør desuden
udformes, så det klart fremgår, hvilke oplysninger undersøgeren har
indhentet, og hvilke vurderinger undersøgeren selv har foretaget.

Det er ikke undersøgerens opgave at træffe afgørelse i sagen, og
erklæringens sammenfatning bør ikke fremstå som en afgørelse.
Ansvaret for at træffe afgørelse i sagen ligger alene hos myndigheds-
sagsbehandleren, der foretager en samlet vurdering af samtlige forelig-
gende oplysninger, herunder den indhentede forældrekompetenceunder-
søgelse. Denne rollefordeling bør, som tidligere nævnt, være tydeliggjort
overfor familien på opstartsmødet. Derudover skal erklæringen af samme
grund ikke munde ud i anbefalinger om iværksættelse af konkrete
foranstaltninger over for barnet og/eller forældrene. Erklæringen skal i
stedet rumme konklusioner om barnets støtte- og udviklingsbehov
sammenholdt med en vurdering af forældrenes muligheder for at
varetage disse behov.

**Undersøgeren skal
ikke anbefale
konkrete foranstalt-
ninger**

I punktform kan der opstilles følgende krav til erklæringens struktur og indhold:

Erklæringens struktur og indhold

- 1) Dato og undersøgerens navn, adresse og underskrift
- 2) Faktuelle oplysninger, herunder navn og adresse på de involverede parter samt kommunens journalnummer
- 3) Myndighedssagsbehandler og resumé af bestillingens indhold (evt. kopi af bestillingen)
- 4) Beskrivelse af undersøgelsens indhold, forløb og metodevalg
- 5) Liste over de sagsakter der er tilgået undersøgeren
- 6) Liste over indhentede udtalelser, der vedlægges erklæringen, eller som er omtalt i erklæringen.
- 7) En beskrivelse og vurdering af barnets udvikling og trivsel samt barnets udviklingsbehov
- 8) En beskrivelse af forældrene, deres udviklingshistorie og nuværende situation
- 9) En beskrivelse af samspillet mellem barn og forældre samt tilknytningen mellem barn og forældre
- 10) En sammenfattende vurdering af forældrenes evne til at "matche" barnets behov, herunder gerne vejledende bemærkninger om, hvilken fremtidssituation der kan tjene barnet bedst, og hvilken positiv rolle forældrene kan spille i denne.

Erklæringen kan med fordel følge ovenstående struktur, hvor barnet og barnets udviklingsbehov præsenteres som den første del af det materielle grundlag for den samlede vurdering. Denne struktur har den fordel, at fokus på barnet og barnets behov bevares, og at den videre vurdering af forældrene kommer til at stå i forhold til de behov, som undersøgelsen af barnet har givet anledning til at pege på. De senere afsnit har således til opgave at beskrive, om forældrene matcher det konkrete barns almene og særlige behov.

MANGLENDE MEDVIRKEN

En forældrekompetenceundersøgelse forudsætter, at forældre og barnet deltager i det omfang, som den fagperson, der udfører undersøgelsen, vurderer, er nødvendigt.

Hvis forældrene eller barnet afbryder deltagelsen i undersøgelsen, skal undersøgeren kontakte myndighedssagsbehandleren, der herefter beslutter, hvordan sagen videre skal forløbe, herunder fx om myndighedssagsbehandleren vil forsøge at få barnet eller forældrene til at deltage ved at orientere yderligere om de mulige konsekvenser af den manglende deltagelse. Sagsbehandleren kan derudover rådføre sig med undersøgeren for at afdække muligheden for at færdiggøre undersøgelsen uden forældrenes eller barnets videre deltagelse. Det er dog centralt, at det er myndighedssagsbehandleren, der beslutter, hvordan undersøgelsen skal afsluttes.

Er det kun muligt at færdiggøre undersøgelsen med forældrenes eller barnets medvirken, må undersøgeren foretage en grundig og sagkyndig vurdering af, om det er muligt at lave en foreløbig eller midlertidig redegørelse på baggrund af de undersøgelser, der er foretaget på afbrydelsestidspunktet. Hvis undersøgeren vurderer, at det er fagligt forsvarligt at udfærdige en redegørelse, selvom undersøgelsen ikke er i overensstemmelse med bestillingen og den planlagte konkrete udformning af undersøgelsen, bør det fremgå klart heraf, hvorledes undersøgelsen har adskilt sig fra den planlagte, samt hvorfor undersøgeren alligevel har fundet det forsvarligt at drage de konklusioner, som redegørelsen indeholder.

Hvis forældrene eller barnet afbryder deltagelsen

Foreløbig eller midlertidig erklæring

UNDERSØGERENS HABILITET OG UVILDIGHED

Hvis undersøgeren har et kendskab til familien på forhånd, bør undersøgeren orientere myndighedssagsbehandleren om dette, inden undersøgelsen sættes i gang, således at myndighedssagsbehandleren kan vurdere, om der på grund af habilitetsproblemer skal vælges en anden undersøger.

Forældrekompetenceundersøgelser kan gennemføres af såvel kommunalt som privat ansatte eller selvstændige fagpersoner. Når der benyttes kommunalt ansatte fagpersoner, er det vigtigt, at der under undersøgelsen er en klar adskillelse mellem undersøgelsen og sagsbehandlingen i øvrigt.

Klar adskillelse mellem sagsbehandling og undersøgelse

UNDERSØGERENS TAVSHEDSPLIGT OG UNDERRETNINGSPLIGT

Undersøgeren bør allerede i forbindelse med opstarten af undersøgelsen gøre det klart, at det ikke er muligt at udøve tavshedspligt under undersøgelsen, og at undersøgeren i relevant omfang vil videregive oplysninger, der drøftes under undersøgelsen, til myndighedssagsbehandleren. Herudover er undersøgeren underlagt reglerne om tavshedspligt (jf. dog afsnittet om underretningspligt nedenfor).

Undersøgeren har ikke tavshedspligt over for myndighedssagsbehandleren

Fagpersoner, der gennemfører forældrekompetenceundersøgelser, er underlagt servicelovens § 153 om skærpet underretningspligt. Efter § 1 i bekendtgørelse nr. 1466 af 16. december 2010 om underretningspligt over for kommunen efter lov om social service er offentligt ansatte og personer der for det offentlige udfører opgaver rettet mod sociale eller andre særlige problemer forpligtet til at underrette kommunen, når de under udøvelsen af deres erhverv får kendskab til eller grund til at antage

Undersøgeren er underlagt reglerne om skærpet underretningspligt

- 1) at et barn eller en ung under 18 år kan have behov for særlig støtte efter servicelovens kapitel 11,
- 2) at et barn umiddelbart efter fødslen kan få behov for særlig støtte efter servicelovens kapitel 11 på grund af de vordende forældres forhold, eller
- 3) at et barn eller en ung under 18 år har været udsat for vold eller andre overgreb.

I ovenstående tilfælde gælder reglerne om tavshedspligt ikke.

Underretninger skal rettes til barnets opholdskommune efter reglerne i retssikkerhedslovens § 9 a.

KLAGEMULIGHEDER

Hvis forældrene ønsker at klage over en forældrekompetenceundersøgelse eller over den fagperson, der har foretaget undersøgelsen, skal de vejledes om, hvilke klagemuligheder der er.

Klager over autoriserede psykologer, der er offentligt eller privat ansatte, kan indgives til ansættelsesstedet eller til Psykolognævnet. Er der tale om en selvstændig autoriseret psykolog, skal klagen indgives til Psykolognævnet. Psykolognævnet er tilsynsmyndighed i forhold til autoriserede psykologer, og kan som sådan tage stilling til autoriserede psykologers faglige virke.

Klager over autoriserede psykologer

Det er op til myndighedssagsbehandleren at vurdere, hvilken betydning en klage over en forældrekompetenceundersøgelse skal have for den fortsatte behandling af sagen.

Beslutninger om at foretage eller nægte at iværksætte forældrekompetenceundersøgelser i sager om særlig støtte til børn og unge er et led i sagsbehandlingen. Hvis en borger ønsker at klage over sagsbehandlingen, skal klagen rettes til kommunalbestyrelsen eller borgmesteren.

Klager over sagsbehandlingen

Socialministeriet
Holmens Kanal 22
1060 København K
Tlf. 33 92 93 00
sm@sm.dk
www.sm.dk